

Sygn. akt III UK 267/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 28 listopada 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jolanta Strusińska-Żukowska (przewodniczący)

SSN Dawid Miąsik (sprawozdawca)

SSN Andrzej Wróbel

w sprawie z odwołania A. D.

od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w [...]

o rentę socjalną,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 28 listopada 2017 r.,

skargi kasacyjnej odwołującej się od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]
z dnia 5 lipca 2016 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu w [...] do ponownego rozpoznania oraz
rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Decyzją z 16 lipca 2013 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w [...] (organ rentowy) odmówił A. D. (wnioskodawczyni) prawa do renty socjalnej, z uwagi na fakt, iż orzeczeniem Komisji Lekarskiej ZUS z 2 lipca 2013 r. ubezpieczona nie została uznana za całkowicie niezdolną do pracy.

Odwołanie od powyższej decyzji wniosła wnioskodawczyni, zaskarżając ją w całości i wnosząc o jej zmianę oraz uznanie, że jest ona całkowicie niezdolna do pracy.

Wyrokiem z 29 czerwca 2015 r., Sąd Okręgowy w [...] oddalił odwołanie wnioskodawczyni. Sąd Okręgowy ustalił, że ubezpieczona, urodzona 1 lipca 1994 r., złożyła 8 maja 2013 r. wniosek o rentę socjalną. W okresie od 1 września 2011 r. do 13 czerwca 2014 r. uczęszczała do Zasadniczej Szkoły Zawodowej o profilu kucharz małej gastronomii w Specjalnym Ośrodku Szkolno-Wychowawczym dla Dzieci Nieśłyszących w [...]. Cykl kształcenia trwał 3 lata i kończył się egzaminem, którego wnioskodawczyni nie zdała. Nie przystąpiła do egzaminu poprawkowego. Orzeczeniem Wojewódzkiego Zespołu ds. Orzekania o Niepełnosprawności w województwie [...] w [...] z 4 stycznia 2013 r. wnioskodawczyni została zaliczona do umiarkowanego stopnia niepełnosprawności. Orzeczenie to zostało wydane do 31 stycznia 2018 r. i wskazano w nim, że niepełnosprawność u wnioskodawczyni istnieje od urodzenia.

Sąd Okręgowy ustalił ponadto, że sprawność intelektualna ubezpieczonej mieści się w granicach przeciętnej dla jej wieku. Badanie psychologiczne wyznaczników organicznego uszkodzenia Centralnego Układu Nerwowego nie potwierdziło ich występowania u wnioskodawczyni. W toku badania biegły porozumiewał się z ubezpieczoną zapisami na ekranie komputera. Przekazywane w ten sposób informacje i polecenia badana wykonywała prawidłowo, nie zgłaszając żadnych problemów z ich rozumieniem. Na dzień wydania zaskarżonej decyzji i obecnie u wnioskodawczyni rozpoznany został obustronny głęboki niedosłuch prelingwalny, zmysłowo nerwowy od wczesnego dzieciństwa, stan po wszczepieniu implantu ślimakowego do ucha lewego, zaburzenia mowy, alergiczny nieżyt nosa i zmiany skórne w trakcie diagnostyki. Mimo wszczepienia implantu ślimakowego wnioskodawczyni ma znaczne problemy z komunikowaniem się. Audiometria słowna wykazała 24% rozumienia mowy. Niepełnosprawność wnioskodawczyni istnieje od urodzenia i stanowi przeciwwskazanie do pracy wymagającej częstego komunikowania się, w hałasie i na wysokości. Ubezpieczona nie jest całkowicie niezdolna do pracy. Wnioskodawczyni z uwagi na czytanie z ruchu rozmówcy powinna mieć stworzone warunki do bezpośredniego

kontaktu ze współpracownikami. Może wykonywać prace w zawodzie kucharza, sprzątaczką, ogrodnika, krawcowej. Wnioskodawczyni może też podwyższyć swoje kwalifikacje, podejmując naukę w liceum o profilu ekonomicznym lub informatycznym.

Sąd Okręgowy stwierdził, że niezdolną do pracy jest osoba, która całkowicie lub częściowo utraciła zdolność do pracy zarobkowej z powodu naruszenia sprawności organizmu i nie rokuje jej odzyskania po przekwalifikowaniu. Przy czym całkowicie niezdolną do pracy jest osoba, która utraciła zdolność do wykonywania jakiegokolwiek pracy, zaś częściowo niedolną do pracy jest osoba, która w znacznym stopniu utraciła zdolność do pracy zgodnej z poziomem posiadanych kwalifikacji. Przy ustalaniu całkowitej niezdolności do pracy należy uwzględnić zarówno kryterium biologiczne (stan organizmu dotkniętego schorzeniami naruszającymi jego sprawność w stopniu powodującym całkowitą niezdolność do pracy), jak i ekonomicznym (całkowita utrata zdolności do zarabkowania, przy wykonywaniu jakiegokolwiek pracy). Osobą całkowicie niezdolną do pracy jest osoba dotknięta upośledzeniem zarówno biologicznym, jak i ekonomicznym. Przy ocenie stopnia i przewidywanego okresu niezdolności do pracy uwzględnia się stopień naruszenia sprawności organizmu oraz możliwości przywrócenia niezbędnej sprawności w drodze leczenia i rehabilitacji, możliwość wykonywania dotychczasowej pracy lub podjęcia innej oraz celowość przekwalifikowania zawodowego, biorąc pod uwagę rodzaj i charakter dotychczas wykonywanej pracy, poziom wykształcenia, wiek i predyspozycje psychofizyczne.

Ustalenia w przedmiocie stanu zdrowia wnioskodawczyni i jej zdolności do pracy poczynione zostały przez Sąd Okręgowy w oparciu o analizę dokumentacji lekarskiej wnioskodawczyni, jak i na podstawie przeprowadzonego przez Sąd dowodu z opinii biegłych z zakresu psychologii, laryngologii i medycyny pracy. Sąd Okręgowy podkreślił, że opinie sporządzone w toku przedmiotowego postępowania wydane zostały przez biegłych sądowych specjalistów posiadających wieloletnią praktykę zawodową, cieszących się dużym autorytetem, po uprzednio przeprowadzonym badaniu lekarskim dotyczącym wnioskodawczyni. Sąd pierwszej instancji uznał, że złożone opinie są jasne, spójne, wnioski z nich wynikające są kategoryczne, logiczne i przekonująco uzasadnione. Rzetelność i fachowość

powyższych ustaleń nie budzi żadnych wątpliwości i pozwala na uznanie ich za w pełni wiarygodne. Biegli postawili wyraźne rozpoznanie odnośnie schorzeń ubezpieczonej i ich związku z naruszeniem sprawności organizmu, powstałym przed ukończeniem 18 roku życia. W tych warunkach Sąd podzielił wywody opinii biegłych, uznając za zbędne powołanie kolejnych biegłych lub zasięgnięcie opinii instytutu naukowego, zespołu biegłych oraz posłuchania biegłych. Sąd Okręgowy uznał, że wnioskodawczyni nie spełnia podstawowej przesłanki przyznania prawa do renty socjalnej, tzn. nie jest osobą całkowicie niezdolną do pracy. Wnioskodawczyni zobowiązana jest wykorzystywać zachowaną zdolność do zarabkowania zgodnie z jej przeznaczeniem. Sąd zaznaczył, że ma świadomość, iż w sytuacji panującej na niełatwym rynku pracy wnioskodawczyni może mieć trudności ze znalezieniem czy utrzymaniem zatrudnienia, jednakże niemożność wykonywania pracy spowodowana innymi przyczynami niż naruszenie sprawności organizmu nie może być utożsamiana z niezdolnością do pracy.

Apelację od powyższego wyroku Sądu Okręgowego wniosła wnioskodawczyni, zaskarżając go w całości.

Wyrokiem z 5 lipca 2016 r., Sąd Apelacyjny w [...] oddalił apelację wnioskodawczyni. Sąd Apelacyjny przyjął za własne ustalenia faktyczne i rozważania prawne Sądu pierwszej instancji. Sąd Apelacyjny nie dopatrył się naruszeń art. 233 § 1 k.p.c., stwierdzając iż zgromadzony w sprawie materiał dowodowy został oceniony w ramach uznania sędziowskiego. Sąd drugiej instancji za nieuzasadniony uznał również zarzut naruszenia art. 227 w zw. z art. 278 i w zw. z art. 286 oraz art. 290 § 1 k.p.c., stwierdzając, że zgłoszenie przez stronę zarzutów do treści opinii biegłych nie powoduje automatycznej konieczności przeprowadzenia dalszych czy uzupełniających dowodów. Sąd ma obowiązek dopuszczenia dowodu z dalszych biegłych lub opinii instytutu, gdy zachodzi taka potrzeba, a więc wtedy gdy przeprowadzona już opinia zawiera luki, jest niekompletna, bo nie odpowiada na postawione tezy dowodowe, jest niejasna, czyli nienależycie uzasadniona lub nieweryfikowalna. Sąd Okręgowy prawidłowo natomiast przyjął, że opinie biegłych laryngologa, psychologa i lekarza medycyny pracy są przekonujące i wiarygodne.

Sąd Apelacyjny zaznaczył, że wnioskodawczyni, co wynika z opinii biegłych, może wykonywać pewne prace w wyuczonym zawodzie. Zachowanie zdolności do jakiegokolwiek pracy, niewymagającej specjalnego przygotowania stanowiska pracy powoduje, że nie można uznać, że wnioskodawczyni jest całkowicie niezdolna do pracy. Nieuzyskanie kwalifikacji w zawodzie kucharza dla oceny istnienia całkowitej niezdolności do pracy pozostaje bez znaczenia, albowiem oceniana jest zdolność do jakiegokolwiek pracy, a nie pracy odpowiadającej kwalifikacjom wnioskodawczyni. Bezsprorna jest okoliczność, że wnioskodawczyni jest osobą niepełnosprawną od urodzenia, a stan jej zdrowia nie rokuje poprawy. Niepełnosprawność i niezdolność do pracy to różne pojęcia, posiadające odmienne definicje legalne. Orzeczenie o niepełnosprawności, wobec odmiennych kryteriów oceny niepełnosprawności i niezdolności do pracy, nie jest wiążące dla Sądu.

Skargę kasacyjną od powyższego wyroku Sądu Apelacyjnego wniosła wnioskodawczyni, zaskarżając go w całości i wnosząc o jego uchylenie i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania oraz o zasądzenie zwrotu kosztów nieopłaconej pomocy prawnej, udzielonej z urzędu w postępowaniu kasacyjnym.

Wnioskodawczyni zarzuciła naruszenie: 1) przepisów postępowania, tj. art. 286 k.p.c. w zw. z art. 235 k.p.c. w zw. z art. 278 § 1 i art. 290 § 1 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. przez poprzestanie jedynie na pisemnych opiniach biegłych oraz zaniechanie żądania złożenia przez nich ustnych wyjaśnień na rozprawie (mimo takiego wniosku, złożonego przez wnioskodawczynię oraz zgłoszenia przez nią uzasadnionych zarzutów do opinii), co uniemożliwiło wyjaśnienie wszystkich zgłoszonych do opinii zastrzeżeń oraz braków opinii oraz rozważenie konieczności zasięgnięcia dodatkowej opinii biegłego (albo instytutu naukowego, czy zespołu biegłych), co niewątpliwie mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy; 2) naruszenie prawa materialnego, tj. art. 12 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2009 r. Nr 153, poz. 1227 ze zm., dalej jako ustawa emerytalna) przez ich niezastosowanie w sytuacji, gdy wnioskodawczyni, u której stwierdzono m. in. obustronny głęboki niedosłuch, nie jest osobą zdolną do wykonywania jakiegokolwiek pracy zarobkowej.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną wnioskodawczynie organ rentowy wnioskował o jej oddalenie w całości i zasądzenie kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu kasacyjnym.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna okazała się zasadna.

Zgodnie z orzecnictwem Sądu Najwyższego współczesne rozumienie zasady bezpośredniości nie stoi na przeszkodzie poprzestaniu na sporządzeniu opinii biegłego w formie pisemnej, jeżeli nie nasuwa ona zastrzeżeń lub wątpliwości sądu i stron (wyrok Sądu Najwyższego z 23 stycznia 2012 r., II PK 97/11, M.P.Pr. 2012 nr 6, s. 311-314). Jest w sytuacji, gdy opinia jest jasna i kompletna, w pełni odnosi się do zagadnień będących jej przedmiotem, wnioski biegłego nie budzą wątpliwości w świetle zasad wiedzy oraz doświadczenia życiowego, a jednocześnie opinia została sporządzona w sposób umożliwiający prześledzenie, z punktu widzenia zasad wiedzy, doświadczenia życiowego i logicznego rozumowania, analizy przez biegłego zagadnień będących przedmiotem opinii (wyrok Sądu Najwyższego z 24 sierpnia 2011 r., IV CSK 551/10, LEX nr 1129153). Dlatego zażądanie ustnego wyjaśnienia opinii przez biegłego na rozprawie stanowi uprawnienie, a nie obowiązek sądu. Staje się jednak obowiązkiem sądu, kiedy wyjaśnień takich wyraźnie domagają się strony, podnosząc zastrzeżenia wymagające wyjaśnień (wyrok Sądu Najwyższego z 17 marca 2017 r., III CSK 84/16, LEX nr 2298270). Zdaniem Sądu Najwyższego, w niniejszej sprawie zastrzeżenia zgłoszone przez wnioskodawczynię do sporządzonych opinii biegłych należało uznać za uzasadnione i wymagające wyjaśnienia na rozprawie z przyczyn wskazanych poniżej.

Uregulowane przepisami ustawy z dnia 27 czerwca 2003 r. o rencie socjalnej (jednolity tekst: Dz.U. z 2013 r., poz. 982; dalej jako ustawa o rencie socjalnej) świadczenie nie jest świadczeniem z ubezpieczeń rentowych, lecz z zabezpieczenia socjalnego. Jego celem jest kompensowanie braku możliwości uzyskania renty z powszechnego systemu ubezpieczeń społecznych wobec niemożności spełnienia - poza niezdolnością do pracy - przesłanek nabycia prawa

do tego świadczenia (w zakresie stażu ubezpieczeniowego i momentu powstania niezdolności do pracy ocenianego w relacji do ostatniego zatrudnienia) z uwagi na powstanie owej niezdolności przed wejściem danej osoby na rynek pracy. Z kolei, samo pojęcie niezdolności do pracy i jej rodzaje (wraz z przesłankami orzekania o niej) zdefiniowane zostały w art. 12 oraz art. 13 ustawy emerytalnej, do którego odsyła art. 5 pkt 1 ustawy o rencie socjalnej.

Zgodnie z orzecznictwem Sądu Najwyższego, w przypadku niezdolności do pracy, o której mowa w art. 4 ust. 1 ustawy o rencie socjalnej, przesłanka niezdolności do jakiegokolwiek pracy odnosi się do każdego zatrudnienia w innych warunkach niż specjalnie stworzone na stanowiskach pracy odpowiednio przystosowanych do stopnia i charakteru naruszenia sprawności organizmu (zamiast wielu zob. wyroki Sądu Najwyższego z 19 marca 2014 r., I UK 434/13, LEX nr 1446443 oraz z 20 kwietnia 2017 r., I UK 172/16, LEX nr 2294417 i powołane tam orzecznictwo oraz piśmiennictwo). Konieczne jest zatem odniesienie się do normalnych (typowych) warunków pracy danego rodzaju i przez ich pryzmat ocenienie, na ile dana osoba z jej indywidualnym schorzeniem jest w stanie podjąć zatrudnienie i wykonywać obowiązki właściwe dla danego rodzaju zatrudnienia w warunkach normalnych, niedostosowanych specjalnie do jej stanu zdrowia.

W dalszej kolejności należy zwrócić uwagę, że w orzecznictwie Sądu Najwyższego rozstrzygnięto w odniesieniu do osób głuchoniemych od urodzenia, że w przypadku osób cierpiących na tak poważne schorzenia narządu słuchu, podstawowe znaczenie ma aktualna i rzeczywista możliwość porozumiewania się ich z otoczeniem, w tym z pracodawcą, ewentualnymi współpracownikami, klientami itd. Jeśli taki kontakt jest utrudniony albo wręcz musi odbywać się za pośrednictwem tłumacza języka migowego lub ekranu komputerowego, to trudno uznać, aby taka osoba była zdolna do wykonywania jakiegokolwiek pracy w normalnych (typowych) warunkach pracy (I UK 434/13). Orzeczono także, że osoba z obustronnym niedosłuchem zmysłowo-nerwowym (resztki słuchowe) z całkowitą niewydolnością słuchu oraz zaburzeniami artykulacji mowy oraz kontaktem słownym znacząco upośledzonym, uniemożliwiającym kontakt werbalny, nie jest zdolna do podjęcia zatrudnienia w normalnych warunkach na ogólnym rynku pracy (I UK 172/16).

Odnosząc powyższe zapatrywania do niniejszej sprawy, przypomnieć należy, że opinia biegłego z zakresu psychologii dotyczyła oceny sprawności intelektualnej wnioskodawczyni. Dla dokonania tej oceny dopuszczalne było komunikowanie się z wnioskodawczynią za pomocą zapisów na ekranie komputera. Z oczywistych względów nie przekłada się to na możliwość komunikowania się z przełożonym lub współpracownikami w normalnych warunkach pracy. Z opinii biegłych z zakresu laryngologii oraz medycyny pracy wynika, że schorzenia wnioskodawczyni stanowią przeciwwskazanie do pracy wymagającej częstego komunikowania się oraz do pracy w hałasie, jednakże wystarczające jest stworzenie jej warunków do bezpośredniego kontaktu ze współpracownikiem z uwagi na to, że czyta z ruchu warg rozmówcy. Z opinii biegłego laryngologa wynika ponadto, że wnioskodawczyni może pracować w zakładzie pracy chronionej, co w świetle przywołanego wyżej orzecznictwa Sądu Najwyższego jest okolicznością irrelevantną z punktu widzenia przesłanek nabycia prawa do renty socjalnej. Z kolei, z opinii biegłego lekarza medycyny pracy wynika, że wnioskodawczyni może pracować w wyuczonym zawodzie kucharza. Odnosząc się do tej konkluzji, Sąd Najwyższy stwierdza, że specyfika pracy w zawodzie kucharza, w stresie i pod presją czasu wynikającą z konieczności skoordynowania szeregu czynności wykonywanych przez różne osoby, wymaga ciągłej i szybkiej (niekiedy natychmiastowej także z uwagi na zagrożenia dla zdrowia) interakcji z innymi pracownikami „kuchni” oraz personelu pomocniczego. Przemawia to zdecydowanie przeciwko przyjęciu założenia, zgodnie z którym osoba mająca takie trudności w komunikacji werbalnej jak wnioskodawczyni mogłaby podjąć pracę w normalnych warunkach na ogólnym rynku pracy w gastronomii.

W tej sytuacji Sąd Najwyższy uznał za zasadny zarzut naruszenia art. 286 w zw. z art. 235, art. 278 § 1 i art. 290 § 1 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. oraz zarzut naruszenia art. 12 ust. 1 i 2 ustawy emerytalnej. Dla zastosowania tego ostatniego przepisu konieczne jest wyjaśnienie przez biegłych powołanych w tej sprawie, słuchanych na rozprawie, wpływu schorzeń ubezpieczonej i jej ewidentnie ograniczonych możliwości komunikowania się ze współpracownikami lub klientami na zdolność do podjęcia zatrudnienia w normalnych warunkach na ogólnym rynku pracy we wskazanych w opiniach zawodach sprzątaczkę, ogrodnika czy krawcowej.

Mając powyższe na względzie, Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji.

kc